KAISANIMEN KOULUN PUUTYÖLUOKKA 1920 -LUVUN ALUSSA. KUVA: HKM

MARJO MELA

OPPIVELVOLLISUUS 100 VUOTTA

Ensimmäiset kansakoulut Suomeen perustettiin kartanoiden yhteyteen 1850-luvulla. Kouluja varten tarvittiin tietenkin opettajia, joten Jyväskylään perustettiin 1863 seminaari, jossa oli nais- ja miesosastot. Naisopiskelijat olivat pääosin säätyläisiä ja koulutettuja, kun taas miesopiskelijat olivat useimmiten käyneet kierto- tai rippikoulun. Naisille opettajan työ merkitsi yhtä mahdollisuutta lisää tienata elantonsa. Seminaarit yleistyivät.

VUODEN 1866 kansakouluasetuksen mukaan kaupunkeihin oli perustettava kouluja, maaseudulle riittivät aluksi kiertokoulut. Kunnat olivat varsin vastahakoisia perustamaan kouluja. Vuonna 1898 piirijakoasetuksen mukaan kouluja tuli perustaa niin, ettei kenellekään tullut viittä kilometriä pitempää koulumatkaa. Kansakoulu oli nelivuotinen: kaksi vuotta alakoulua ja toiset kaksi vuotta yläkoulua. Lappiin ja rajaseudulle perustettiin ns. supistettuja kansakouluja, joissa oli vain kaksivuotinen alakoulu.

1900-luvun alkuvuosina kansakoulua kävi 34 % maalaislapsista ja vuonna 1921 jo 68 %. Kansakoulun tarkoituksena oli maalaisväestön lasten saaminen koulutuksen pariin. Tämän vuoksi opetuksessa oli vahva käytännöllinen painotus. Kouluissa opetettiin muun muassa käsitöitä, jotka eivät esimerkiksi Keski-Euroopassa olleet mitenkään tavallinen oppiaine. 1920-luvulla kouluihin, esimerkiksi Helsingin Kumpulaan, perustettiin kasvitarhoja.

Laki oppivelvollisuudesta säädettiin Suomessa eurooppalaisittain varsin myöhään eli vuonna 1921, jolloin kansakoulu muuttui pakolliseksi oppilaille ja kunnat määrättiin ylläpitämään tarpeellinen määrä kouluja. Kansakoulun 4. luokan jälkeen oli mahdollista pyrkiä oppikouluun, jotka etenkin maaseudulla olivat yhteiskouluja. Ne, jotka eivät pyrkineet oppikouluun, jatkoivat kansakoulussa vielä kaksi vuotta. Oppikoulut olivat maksullisia kouluja, joihin edellytettiin hyvää koulumenestystä ja joissa oli mahdollista suorittaa keskikoulun ja lukion oppimäärä. Vuonna 1958 kansakoulun jälkeen niille, jotka eivät syystä tai toisesta jatkaneet oppikouluun, tuli pakolliseksi kaksi lisäluokkaa, joita kutsuttiin kansalaiskouluksi. Kouluruokailun järjestäminen tuli pakolliseksi 1948.

Erityisesti kasvatustieteilijä Mikael Soininen oli kouluhallituksen pääjohtajana ja opetusministerinä ajamassa oppivelvollisuutta. Hänellä oli jopa oma kokeilukoulunsa Helsingin Pukinmäessä. Oppivelvollisuuteen siirtyminen ei Helsingissä ollut mikään iso askel, sillä suurin osa kaupungin lapsista kävi jo kansakoulua.

Peruskouluun siirryttäessä kansakoulujen luokista 1-6 muodostettiin ala-aste ja yläaste sulautettiin kansalaiskoulun ja keskikoulujen luokista. Kansakoulun opettajista tuli luokanopettajia alaasteelle ja aineenopettajat jatkoivat opettamista yläasteella. Koulu-uudistus aloitettiin Lapista, sillä siellä oli kaikkein heikoin pohjakoulutus. Viimeisenä peruskouluun siirtyi pääkaupunkiseutu vuonna 1977.

Suomen vanhimmat ammattikoulut perustettiin 1800-luvulla merenkulkualalle ja sen jälkeen olivat vuorossa kauppakoulut. Ammattikuntalai-

toksesta koulutus siirtyi valtion valvomiin oppilaitoksiin 1900-luvulla. Suomi tarvitsi teollistumisen myötä aivan uusia ammattilaisia, kuten sähköasentajia ja mekaanikkoja. Ammatit teknistyivät ja tarvittiin mm. työnjohdollista koulutusta. Ensimmäiset tekniset opistot perustettiin 1910-luvulla.

Suomen itsenäistyttyä useat teollisuuslaitokset perustivat ammattikouluja omiin tarpeisiinsa. Tytöille perustettiin ns. valmistavia ammattikouluja, joiden tarkoituksena oli valmistaa perheenemännyyteen. Vuoden 1923 oppisopimuslain mukaan kaikkien oppisopimuskoulutuksessa opiskelevien tuli opiskella myös ammattikoulussa.

Ammattiopetus laajeni vasta toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti uusia ammattikouluja perustettiin 1950- ja 60-luvulla, jolloin yhteiskunnan rakennemuutos kohti teollisuus- ja palveluyhteiskuntaa kiihtyi.

1930-luvulla oltiin huolissaan ylioppilastulvasta. Ylioppilaiden määrä kuitenkin kasvoi koko ajan, ja yliopistot siirtyivät 1960-luvulla numerus clausukseen eli pääsykokeisiin. Uusia yliopistoja ja korkeakouluja perustettiin 1970-luvulta alkaen aluepoliittisin perustein.

Lukiokoulutus muuttui 1990-luvulla luokallisesta luokattomaksi eli kursseja sai suorittaa omassa tahdissaan. Lukio on periaatteessa 3-vuotinen, mutta nykyään yhä useampi suorittaa lukion neljässä vuodessa. Syynä tähän on mm. korkeakoulujen todistusvalinta.

Syksyllä 2021 tulee voimaan uusi oppivelvollisuuslaki, joka edellyttää kaikilta toisen asteen suorittamista. Tämä tuo opiskelijoille mm. maksuttomat oppimateriaalit. Tarkoituksena on taata kaikille opiskelupaikka ja estää syrjäytymistä. Laista on oltu montaa mieltä, sillä se tulee kalliiksi kunnille ja ei ole mitään takeita siitä, että pudokaskandidaatit saadaan motivoitua koulutukseen. Vanhemmat ovat velvollisia seuraamaan lastensa opintoja. Lain puolesta puhujien mukaan sen hyödyt ovat haittoja suuremmat.

Valtio on luvannut kattaa kaikki oppimateriaalikustannukset, jotka erityisesti lukioissa ovat suuret, alkaen tietokoneista ja oppikirjojen lisensseistä päätyen yo-kirjoitusmaksuihin. Helsingissä kokeiltiin pari vuotta sitten maksuttomia oppimateriaaleja, ja kokeilussa kustannukset todettiin 40 % suuremmiksi kuin OKM oli arvioinut. Johtaako oppivelvollisuuden pidentäminen käytännössä tulevaisuudessa yhä halvempiin oppimateriaaleihin ja suurempiin ryhmiin, jää nähtäväksi.

Maakunnissa on tietyillä alueilla yhä vähemmän väestöä ja ennen muuta lapsia ja nuoria. Tämä tarkoittaa sitä, että toisen asteen koulutuksen saavutettavuus omassa kotikunnassa heikke-

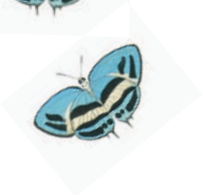

nee, sillä kaikkiin kuntiin tai edes naapurikuntiin ei tule riittämään toisen asteen oppilaitoksia. Tällöin nuoret joutuvat hakeutumaan ainakin maakuntakeskuksiin opiskelemaan.

Helsingissähän tämä ei ole mitään uutta, sillä esimerkiksi erityisen tehtävän saaneisiin lukioihin hakeudutaan opiskelemaan kaikkialta Suomesta, ei vain naapurikunnista. Kuinka paljon tämä tulee yleistymään tulevaisuudessa ja menevätkö helsinkiläiset 7 keskiarvon opiskelijat naapurikuntiin opiskelemaan, jää nähtäväksi.

MARJO MELA
FT, LEHTORI
SIBELIUS-LUKIO